

Reijo Raivola

(1939–2014)

in memoriam

AIKUISKASVATUS-LEHDEN entinen päätoimittaja, Tampereen yliopiston kasvatustieteen emeritusprofessori Reijo Raivola kuoli alkukesästä. Hän toimi Aikuiskasvatuksen päätoimittajana kolmevuotiskauden 1998–2000.

Raivola väitteli filosofian tohtoriksi vuonna 1982 tutkimuksella *Koulutuksen yhteiskunnalliset tehtävät eduskuntapuolueiden ohjelmien valossa*. Seuraavana vuonna sille ilmestyi jatkoa: *Virkamiehet koulutuspolitiikan tekijöinä: koulutushallinnon virkamiesten koulutuspoliittiset mielipiteet puoluekannatuksen ja viraston selittäminä*. Tukimukset loivat perustaa hänen koulutuspoliittiselle ymmärrykselleen. Hän oli (vertailuvan) koulutuspolitiikan tärkeimpiä asiantuntijoita Suomessa.

Reijo Raivolan luetuimpia kirjoja ovat olleet alun perin vuonna 1986 *Koulutuspolitiikka ja koulutus-suunnittelu* -nimisenä ilmestynyt koulutuspolitiikan perusteos, jonka hän kirjoitti yhdessä Liekki Lehtisalons kanssa. Kirjoittajat kehittivät kirjaa edelleen ja vuonna 1992 siitä ilmestyi uusi laitos nimellä *Koulutuspolitiikka*. 1990-luku oli kaikkialla maailmassa nopeiden yhteiskunnallisten ja koulutuspoliittis-

ten muutosten aikaa, ja vuonna 1999 kirjasta ilmestyi uudistettu laitos nimellä *Koulutus ja koulutuspolitiikka 2000-luvulle*.

Raivola muistetaan laajasti sivistyneenä ja terävänä koulutuspoliittisena keskustelijana. Hän rohkeni asettaa sanansa joskus aika suoraankin, mutta aina näkemyksensä perustellen. Hän oli muun muassa opetusministeriön usein käyttämä koulutuspolitiikan ja koulutusjärjestelmien asiantuntija. Hän oli mukana lukuisissa työryhmissä ja komiteoissa, muun muassa Elinikäisen oppimisen komiteassa 1990-luvun lopulla.

Raivolan koulutuspoliittinen asiantuntemus ja kiinnostus näkyivät myös hänen päätoimittajana kirjoittamisissaan pääkirjoituksissa, joissa hän usein analysoi ja kommentoi suunnitteilla tai käynnissä olevia uudistuksia sekä ajankohtaisia koulutuspoliittisia asiakirjoja.

Toinen Reijo Raivolan laajalti luettu teos on vuonna 2000 ilmestynyt *Tehoa vai laatua koulutukseen?* Koulutuspolitiikkaa käsittelevien teosten ohella se on kuulunut yliopistojen opintovaatimukseen ja sen on lukenut suuri joukko kasvatustieteen maistereiksi

ja opettajiksi opiskelevia. Raivola suhtautui kriittisesti laadun mittaamiseen. Aikuiskasvatuksen (4/1998) pääkirjoituksessa hän määritteli näkemystään koulutuksen laadusta seuraavasti:

"Ongelmallista on, että koulutuksen laadusta on alettu puhua kuin mistä tahansa tuotantolaitoksen laadusta, samoin kriteerein samoin mittaimin. [--] Keskeisiä käsitteitä ovat tehokkuuden ja vaikuttavuuden käsitteet. Edellinen kertoo, tehdäänkö asiat oikein, jälkimmäinen tehdäänkö lainkaan oikeita asioita. Moni haluaa raivaavaksi yläkäsitteeksi laadun käsitteen. Siihen sitä ei pitäisi alentaa. Laatu on suhtautumistapa, moraalinen asenne omaan tekemiseensä. Laatu on pyrkimystä parempaan, jopa täydellistymiseen. Se ei ole tulostavasta, vaan vastuullisuutta itselle ja kanssaihmisille. Laatu on aina enemmän kuin osiensa summa. Se on kokonaishahmo. Se on paljolti katsojan silmässä, ei kuitenkaan kokonaan, sillä silloinhan laatu olisi täysin tapauskohtaista. Suunnittelu, laatutyö ja laadun kehittäminen kävisi mahdottomaksi. Laatu viittaa samassa kulttuuripiirissä elävien osallistujien kokemukselliseen tulkintaan arvioitavan kohteen merkityksestä ja arvosta. Siksi laatua ei suoraan voi mitata."

Koulutuspolitiikan ohella Raivola oli erityisesti painunut vertailevaan kasvatustieteeseen ja sen metodologiaan sekä opettajan ammattiin ja sen muutokseen. Raivola jäljitti opettajien ammatin historiallista muutosta vuonna 1989 julkaistussa tutkimuksessa *Opettajan ammatin historia: opettajuus ja professionalismi*. Hän analysoi ja pohti myös koulutuksen mahdollisuuksia muutoksen tuottajana ja toisaalta koulutusta säilyttävänä instituutiona sekä opettajien ammattikuntaa säilyttävän tehtävän toteuttajana. Eräässä artikkelissaan hän kysyi, onko opettaja säilyttävän tehtävänsä vanki ja analysoi opettajan ja koulun kaksoisfunktiota yhteiskunnallisten rakenteiden säilyttäjänä sekä muutoksen ja kehityksen edistäjänä. Hän paikansi ristiriitoja, jotka vaikuttivat

opettajuuden mahdollisuuksiin ja muotoutumiseen tulevaisuudessa.

Aikuiskasvatuksen yhteydessä Raivola puhui usein formaalin koulutuksen ylivallan ja monopolin murtumisesta. Monissa kirjoituksissaan hän pohti tämän suuren muutoksen ulottuvuuksia ja pohti niitä uudenlaisia ongelmia, joihin olisi koulutuspolitiikka uudelleen suuntaamalla löydettävä ratkaisut. Pohdintojen ja kehittelyn polttopisteessä olivat osaamisen osoittaminen, tunnistaminen ja tunnustaminen. Hän näki osaamispassin tai "elinikäisen opintokirjan" yhdeksi kehittämisen arvoiseksi välineeksi.

Eläkkeellä ollessaan hän oli edelleen monessa mukana, muun muassa Koulutuksen arviointikeskuksen organisoimissa ammatillisen aikuiskoulutuksen ja vapaan sivistystyön arviointihankkeissa osallistuen neljän arviointitutkimuksen laadintaan vuosina 2004–2007. Kiinnostus arvioinnin metodologisiin, eettisiin ja poliittisiin kysymyksiin tuli esille esimerkiksi Aikuiskasvatuksen 3/1998 pääkirjoituksessa:

"Miten henkisen pääoman (ei siis inhimillisen pääoman/human capital) laatua ja määrää voitaisiin mitata? Miten valtakunnallisesti seurata kansallisen osaamis pääoman kertymistä ja ajan tasalla pysymistä? [--] Hyvän alun koulutuspolitiikan toimivuudelle tarjoaa normi- ja budjettiohjauksen kehittyminen informaatio- ja tulosohjaukseksi, päätöksenteon hajauttaminen sekä tulostavuuksiin ja asiakasvastuun käsitteiden erottaminen toisistaan. Arviointijärjestelmässä ei poliisifunktion saa antaa korostua!"

Kun Raivola aloitti Aikuiskasvatus-lehden päätoimittajana vuonna 1998, hän linjasi lehden suuntaa ensimmäisessä pääkirjoituksessaan (Aikuiskasvatus 1/1998) seuraavasti:

"Aikakauslehden teossa [--] kiinteän vuorovaikutuksen vaatimus on ollut aina itsestään selvä. Ilman lukijoita ei ole lehteä, eikä myöskään ilman kirjoittajia. Siksi on väärin kutsua heitä lehden avustajik-

si, niin kuin usein tehdään. He ovat lehden tekijöitä. He ovat lehti. [...] Lehden toimittajan huoli on, että hänellä ei ole riittävästi materiaalia korkeatasoisen lehden synnyttämiseen. Tätä huolta ei Aikuiskasvatuksella ole ollut. Artikkel-, uutis-, katsaus- ja kirja-arvostelutarjontaa on ollut riittävästi niin, että arvioijamenettelyllä on lehteen voitu valita ajankohtaista ja korkeatasoisinta sisältöä. Silti joitakin toivomuksia tohdin esittää. Kaipaisin tieteellisiltä kirjoittajilta empiiristen tutkimusten tuloksia esiteltäviä artikkeleita tasapainottamaan useammin tarjottua käsitteellistä ja teoreettista pohdintaa. Vapaan sivistystyön parissa työskentelevien ongelmista ja niiden ratkaisuksista kertovien kirjoitusten soisin lisääntyvän, samoin non-formaalissa koulutusympäristössä työskentelevien aikuiskouluttajien ja henkilöstönkehittäjien lisääntyvä osallistuminen on tervetullutta."

Arvioni mukaan tuolloisen päätoimittajan toiveet empiirisestä ja arkipäivän oppimisen tutkimuksesta ovat paljolti toteutuneet. Myös vapaan sivistystyön tutkimus on Suomessa vilkastunut ja se on näkynyt myös lehdessä.

Koulutuspolitiikan ytimessä on ajatus sivistyksestä, joka on laadun tapaan vaikea mitata. Reijo Raivolan mukaan sivistys oli pikemminkin suhtautumistapa kuin koulutuksen lopputuotteena muodostuva sisältö. Hän ajatteli, että sivistyksen ytimessä on suvaitsevaisuus ja halu laajentaa omaa ymmärrystä:

"Mitä sivistys minulle merkitsee? Se merkitsee ehjää elämäkatsomusta, on se sitten tieteellinen, uskonnollinen tai humanistinen. Se ei kuitenkaan merkitse silmälappuisuutta tai fanaattisuutta omien arvojen puolesta. Sivistynyt on suvaitsevainen. Humanisti tarvitsee matemaattisen tai luonnontieteellisen perussivistyksen ymmärtääkseen teknistä kulttuuriamme. Insinööriin puolestaan tulee ymmärtää sitä yhteiskuntaa ja niitä ihmisiä, joita varten hän suunnittelee tekniikkaansa. Omaan kreikkalais-juutalais-roomalais-kristillinen perin-

tömme tunteminen lisää mahdollisuuksiamme ymmärtää nyky-Eurooppaa ja kulttuurimme muutosta. Uskonto opastaa meitä moraaliseen ja eettiseen kypsytyteen. Tästä näkökulmasta kovin huolestuttava onkin suuntaus, jossa täydennyskoulutuksen lähes ainoaksi tehtäväksi on muodostunut ahdas oman peruskoulutusalan erikoistumisen lisääminen. Sivistyksen näkökulmasta tarvitsisimme ristiinkoulutusta, uusien alueiden valtausta ja uusien näköalojen etsimistä, ymmärryksemme laajentamista. Uskaltaisiko sanoa vapaata sivistystyötä!" (Reijo Raivola, Aikuiskasvatus 4/1999.)

Heikki Silvennoinen

kasvatustieteen professori
Aikuiskasvatus-lehden päätoimittaja